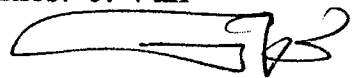

VILSANDI TULETORNIKOMPLEKS

Koondmaterjalid ajaloolise hoonetekompleksi kultuurimälestise tunnuste väljaselgitamiseks ja riikliku kaitse alla võtmiseks. Ettepanek mälestise kaitsevööndi piiritlemiseks.

Materjalid koondas ja kaitsevööndi piiritles: J. Vali

Tallinn, aprill 2004

Vilsandi tuletornikompleks

58°22,96' 21°48,76'

Vilsandi tuletorn asub Saaremaa lääneranniku lähedal Vilsandi saare läänetipul. Kaldatuletorn hoiatab meresõitjaid Saaremaa lääneranniku karideohtlike vete eest.

1803. a. andis Vene Admiraliteedi Departemang korralduse ehitada Saaremaa läänerannikule Loonalaiule tuletorn. Tuletorn ehitati siiski praktilistel kaalutlustel 1809.a Vilsandi saarele (ML 96 lk 480). Vilsandi saarel oli tol ajal juba inimasustus - neli talumajapidamist ja üheksa kalurihütti (AT 2001 lk 9). 33 m kõrgune tuletorn ehitati paekivist, sisemised vahelaed ja trepid tehti puidust. Algselt oli tuletorni laternaruumis kasutusel kanepiõlilampide ja sfääriliste peeglitega valgustid. Vilsandil oli 19. saj alguses ka teine, puidust tuletorn esimesest paarsada meetrit põhja pool. Puidust tuletorni asemele hakati 1840.a. ehitama uut kivist tuletorni. Viimane varises aga ilmselt halva ehituskvaliteedi tõttu kokku juba ehitamise käigus (VMVA 402-2-1113). Teise tuletorni ehituskava jäetigi katki. Tuletorn otsustati navigatsiooni huvides teistest Balti mere idaranniku Kõpu, Sõrve ja Oviši tuletornidest eristada pöörleva valgustusseadmega.

1860.a. võeti tuletornis kasutusele Fresneli dioptriline valgusaparaat (ML 96 lk 480). 1869.a. ehitati tuletorn 4,3 m võrra kõrgemaks (IA 2000 lk 107). 1870.a. uuendati vanad tuleseadmed I järgu Fresneli dioptrilise aparaadiga (VMVA 402-2-1397 lk. 45). Optiline seade oli tellitud Chance Brothers & Co tehast Inglismaalt, lamp aga valmistati Tallinnas tuletorni seadmete remonditöökojas (VHTA 97 I lk 460). 1878.a. viidi tuletorn petrooleumi- 1918.a. atsetüleen- ja 1972.a. elektrivalgustusele (IA 2000 lk 107; AT 2001 lk 13). 1957.a. teostati tuletornis viimane kapitaalne remont. Tuletorni juures on kaasajani säilinud 19. saj II poolel ehitatud ülevaataja elamu, teenijate elamu-laatsaret, ait, kuur, kütuseladu, saun, kelder. 20.saj teisel poolel ehitati juurde generaatori-tehniline hoone ja uus elamu. Tuletorni juures oli telegraafi- ja ilmajaam.

Tuletornikompleksi kuulus ka tänini mere ääres asuv 1861. a. rajatud päästejaama paadikuur ja paadi merrelaskmise slipp (VMVA 402-2-1103 lk. 137-142).

Vilsandi tuletornikompleks sai 1910.a. Vilsandi linnukaitseala keskuseks. Tuletorni ülevaataja, keda kutsuti Linnukuningaks, kulutas suure osa oma energiast lindude kaitseala loomisele ja arendamisele. Lindude vaatlejate ja uurijate majutamiseks ehitati tuletornikompleksi juurde 1937.a. turistide hotell (lammutatud 1973.a).

Kaasajal on tuletorn üle viidud automaatsele töö- ja kontrollsüsteemile. Kuulsas Linnukuninga majas asub kaasajal ilmajaam. Kasutusel on elamuna 1960-ndatel aastatel ehitatud uus elamu (elab kaks inimest).

Vilsandi tuleornikompleksi mälestise tunnused

1. Meresõiduajalooline väärtus

Tuletorn on kaksada aastat mänginud tähtsat rolli Balti mere laevasõiduohutuse tagamisel.

2. Ansambliilisuse väärtus

Kompeks (tuletorn ja teenindushooned) on säilinud terviklikult. Tuletorn on säilitanud põhiliselt 1870.a ümberhitustega kujunenud ilme. Kõik tuletorni funktsiooni täitmist kindlustavad teenindushooned on säilinud. Vastavalt tuletorni valgustustehnoloogia arengule on ehitatud täiendavalt uusi ehitisi (kütuseladu, generaatori-tehniline hoone). Viimases etapis on teenindushooned kaotanud oma funktsiooni, kuna tuletorn on üle viidud automaatsele valgustus- ja kontrollsüsteemile.

3. Kultuurilooline väärtus

- a. Tuletorni juures asus merepäästejaam, kust on korduvalt appi mindud ja päästetud hukkamisohtu sattunud inimesi. Puidust merepäästejaama kuur on ainuke säilinud Eestis.
- b. Tuletornikompleksis kasvas üles ja asutas 1910.a Venemaa esimese linnukaitseala Artur Toom, kes oli ühtlasi tuletorni ülevaataja 1940-nda aastani. Kaitsealast sai alguse Vilsandi Rahvuspark.
- c. Tuletornikompleksis on tehtud sadakond aastat regulaarseid ilmavaatlusi.
- d. Tuletornikompleksis on 1930-ndatel aastatel asunud turistide hotell, kus ööbisid loodusvaatlejad.

4. Kompleksis on säilinud tehnoloogilisi seadmeid.

Tuletornis on säilinud osi kunagisest võimsast valgusoptilisest aparaadist. Generaatoritehnilises hoones asub üks komplektne ja üks mittekomplektne diisलगeneraator.

5. Turismiobjekti väärtus

Kaasajani saarel kultuurimälestisena kaitse all olevaid objekte ei ole.

Tuletornikompleks on väga atraktiivne turismiobjekt. Tuletornist on võimalik vaadelda lähedal asuvaid Vaika saari ja seal pesitsevaid linde.

6. Tuletorn ja selle teenijaskond on mänginud suurt rolli Vilsandi saare kultuuriloolises arengus.

Väärtuste analüüsi koostas J. Vali

Tallinn, aprill 2004

Vilsandi tuleornikompleksi hoonete asendiplaan M 1: 1000
Kultuuriväärtusega objektid Vilsandi tuleorniansamblis

1. Vilsandi tuleorn (ehitusaasta 1809)
2. Vilsandi tuleorni ülevaataja elamu (kaasajal meteoroloogiajaam) (ehitusaasta 19.saj II pool)
3. Vilsandi tuleorni teenijate elamu –vahimaja (viimati tehniline ladu) (ehitusaasta 19.saj. II pool)
4. Vilsandi tuleorni kivist saun (ehitusaasta 19.saj II pool)
5. Vilsandi tuleorni kivist kelder (ehitusaasta 1893)
6. Vilsandi tuleorni kivist kütteladu (ehitusaasta ca 1880)
7. Vilsandi tuleorni puidust ait (ehitusaasta 19.saj II pool)
8. Vilsandi tuleorni kivist kuur (ehitusaasta 19.saj II pool)
9. Vilsandi tuleorni kivist generaatori-tehniline hoone (ehitusaasta ca 1960)
10. Vilsandi tuleorni juures asuv uus kivist elamu (ehitusaasta ca 1960)
11. Vilsandi merepäästejaama puidust paadikuur koos paadislipiga
12. Vilsandi II tuleorni vundament (ehitatud ca 1810)

